

O'zbekistonda startaplarning huquqlari va tartibga soluvchi muhiti

Diyorbek Abdullayevich Turanov
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti

Annotatsiya: O'zbekistonda startaplarning paydo bo'lishi va jadal rivojlanishi mamlakatning bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tayotganini va tadbirkorlik uchun yanada qulay huquqiy muhit yaratilganini aks ettiradi. Ushbu maqolada konstitutsiyaviy kafolatlar, fuqarolik va tijorat qonunchiligi asoslari, innovatsion qonunchilik va intellektual mulkni tartibga solish masalalariga e'tibor qaratilib, O'zbekistonda tashkil etilgan va faoliyat yuritayotgan startaplarning huquqlari va qonuniy faoliyati ko'rib chiqiladi. Moliyalashtirish, soliqqa tortish, mehnat munosabatlari, raqamli muvofiqlik va nizolarni hal qilishning huquqiy jihatlariga alohida e'tibor beriladi, chunki bu sohalar boshlang'ich korxonalarning operatsion realligini belgilaydi. Tahlil soliq imtiyozlari, texnoparklar doirasidagi imtiyozli rejimlar, innovatsion markazlarni tashkil etish kabi davlat siyosatining muhimligi, ularning barchasi startaplarni huquqiy va institutsional qo'llab-quvvatlashni ta'kidlaydi. Shu bilan birga, byurokratik to'siqlar, intellektual mulk huquqlarini ta'minlash va amaldagi qonunlarni tez o'zgaruvchan texnologik sharoitlarga moslashtirish nuqtai nazaridan muammolar saqlanib qolmoqda. Maqolada ta'kidlanishicha, bir vaqtning o'zida huquqlarni himoya qiluvchi va majburiyatlarni amalga oshiradigan muvozanatli huquqiy tizim barqaror startup ekotizimini rivojlantirish uchun markaziy o'rinni egallaydi. Unda O'zbekistonning huquqiy bazasining xalqaro standartlarga mos ravishda davom ettirilishi uning startaplarning global raqobatbardoshligi va milliy iqtisodiyot o'sishiga hissa qo'shish qobiliyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi, degan xulosaga keldi.

Kalit so'zlar: Startaplar, Qonunchilik asoslari, Tadbirkorlik huquqi, Intellektual mulk, Innovatsion siyosat, O'zbekiston

The Rights and Regulatory Environment of Startups in Uzbekistan

Diyorbek Abdullayevich Turanov
National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Abstract: The emergence and rapid development of startups in Uzbekistan reflects the country's transition toward a knowledge-based economy and the

establishment of a more favorable legal environment for entrepreneurship. This article examines the rights and legal activities of startups created and operating within Uzbekistan, focusing on constitutional guarantees, civil and commercial law frameworks, innovation legislation, and the regulation of intellectual property. Special attention is given to the legal aspects of financing, taxation, labor relations, digital compliance, and dispute resolution, as these areas define the operational reality of startup enterprises. The analysis highlights the importance of state policies such as tax incentives, preferential regimes within technological parks, and the creation of innovation centers, all of which provide startups with legal and institutional support. At the same time, challenges persist in terms of bureaucratic barriers, enforcement of intellectual property rights, and the adaptation of existing laws to rapidly changing technological conditions. The article argues that a balanced legal system, which simultaneously protects rights and enforces obligations, is central to fostering a sustainable startup ecosystem. It concludes that the continued evolution of Uzbekistan's legal framework, in alignment with international standards, will be decisive for the global competitiveness of its startups and their ability to contribute to national economic growth.

Keywords: Startups, Legal framework, Entrepreneurship law, Intellectual property, Innovation policy, Uzbekistan

Mamlakat innovatsiyalar, tadbirkorlik va texnologiyalarga asoslangan diversifikatsiyalangan iqtisodiyot sari intilayotgan bir paytda O'zbekistonda startaplarni huquqiy tartibga solish tobora dolzarb mavzuga aylanib bormoqda. So'nggi yillarda O'zbekistonda xususiy tadbirkorlik uchun qulay muhit yaratish, innovatsiyalar madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Ushbu o'zgarishlar nafaqat an'anaviy biznes sektoriga, balki iqtisodiy faoliyatning yangi shakllariga, jumladan, startaplarga ham ta'sir ko'rsatdi. Startaplar alohida tashkiliy va yuridik shaxslar sifatida huquq tizimi oldida o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Ular ko'pincha tez o'sish, moslashuvchan tashkiliy tuzilmalar, intellektual mulkka tayanish va global bozorlarga yo'naltirilganlik bilan ajralib turadi. O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan startaplarning huquqlari va qonuniy faoliyati milliy qonunchilik, tartibga soluvchi islohotlar hamda jahon huquqiy me'yorlari va milliy qonunchilikning o'zaro ta'siri bilan belgilanadi. Startaplarning huquqiy kontekstini o'rganish mamlakat global innovatsion ekotizimga integratsiyalashishga intilayotgan paytda duch kelayotgan muammolar va imkoniyatlar haqida tushuncha beradi.

O'zbekistonda startapning huquqiy ta'rifi hali ham rivojlanib bormoqda. An'anaga ko'ra, tijorat huquqi kichik, o'rta va yirik korxonalarni tartibga solish atrofida tuzilgan bo'lib, ularning har biri xodimlar soni, yillik aylanma va mulkchilik

tuzilishi kabi mezonlar bilan belgilanadi. Biroq, startaplar ko‘pincha bu toifalarga to‘g‘ri kelmaydi. Ular, odatda, yosh kompaniyalar bo‘lib, ko‘pincha texnologiyaga asoslangan, biznes modellari zudlik bilan daromad keltirmasligi mumkin, lekin buning o‘rniga potentsial, intellektual mulk va investitsiyalarni kengaytirishga tayanadi. O‘zbekiston qonunchiligi tadbirkorlarni ro‘yxatga olish, moliyalashtirish va huquqlarini himoya qilishning yangi yo‘llarini taqdim etish orqali ana shu xususiyatlarga moslasha boshladi. Hukumat, shuningdek, startaplarni qo‘llab-quvvatlash va ularning o‘rish uchun qulay huquqiy asosda ishlashini ta‘minlash uchun texnologik parklar, innovatsiya markazlari va inkubatorlarni tashkil etdi.

O‘zbekistonda startaplar huquqlarining asosiy jihatlaridan biri O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlangan tadbirkorlik erkinligidadir. Ushbu konstitutsiyaviy huquq tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi keyingi barcha qonun hujjatlarining asosini tashkil qiladi. Konstitutsiyamizning 53-moddasida xususiy mulk va tadbirkorlik huquqi tan olinib, bu huquqlarni himoya qilish davlatning burchidir. Shundan kelib chiqib, Fuqarolik kodeksi va boshqa huquqiy hujjatlar shartnoma munosabatlari, majburiyatlari va tadbirkorlar uchun mavjud bo‘lgan yuridik shaxslarning shakllarini tartibga soladi. Startaplar har xil huquq va majburiyatlarga ega bo‘lgan mas‘uliyati cheklangan jamiyatlar yoki aktsiyadorlik jamiyatlari kabi turli huquqiy shakllarni tanlashi mumkin. Ko‘pgina startaplar uchun mas‘uliyati cheklangan jamiyat formati eng moslashuvchanlikni taklif qiladi, chunki u yuridik shaxsni ta‘minlaydi, ustav kapitali miqdori bo‘yicha javobgarlikni cheklaydi va nisbatan sodda boshqaruv tuzilmalariga imkon beradi.

Tadbirkorlik qonunchiligining umumiy doirasiga qo‘shimcha ravishda, startaplarning huquqlari innovatsiyalar va texnologiyalarni tartibga soluvchi maxsus qoidalar bilan sezilarli darajada shakllanadi. So‘nggi yillarda qabul qilingan “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi qonunda startaplarning alohida o‘rni e‘tirof etilgan bo‘lib, innovatsion ekotizimlar uchun huquqiy asos yaratilgan. Ushbu qonun texnologik rivojlanish bilan shug‘ullanuvchi startaplarga soliq imtiyozlari, davlat grantlari va loyihalarni baholashning soddalashtirilgan tartib-qoidalari kabi imtiyozlardan foydalanishini ta‘minlaydi. Qolaversa, Toshkent shahridagi Mirzo Ulug‘bek Innovation Center kabi innovatsion klasterlarning tashkil etilishi startaplarga ularning huquqlari infratuzilmaga kirishning huquqiy kafolatlari, imtiyozli ijara shartnomalari va intellektual mulkni himoya qilish xizmatlari orqali qo‘llab-quvvatlanadigan institutsional muhitni yaratdi.

Startaplarning huquqiy faoliyati intellektual mulk huquqi bilan chambarchas bog‘liq. Asosan moddiy aktivlarga tayanishi mumkin bo‘lgan an‘anaviy korxonalardan farqli o‘laroq, startaplar ko‘pincha patentlar, dasturiy ta‘minot, savdo sirlari va brend identifikatori kabi nomoddiy aktivlarga bog‘liq. O‘zbekiston huquq tizimida intellektual mulk sohasida xalqaro standartlar va bitimlar, jumladan, Jahon intellektual

mulk tashkiloti doirasidagi standartlarga muvofiqlashtirish maqsadida islohotlar amalga oshirilmoqda. Startaplar uchun intellektual mulk huquqlarini ta'minlash investorlarni jalb qilish, innovatsiyalarni adolatsiz raqobatdan himoya qilish va uzoq muddatli hayotiylikni o'rnatish uchun juda muhimdir. Davlat patentlar va tovar belgilarini ro'yxatdan o'tkazishni tartibga solish mexanizmlarini joriy qildi, biroq huquqni qo'llash va jamoatchilikni xabardor qilish borasidagi muammolar saqlanib qolmoqda. Intellektual mulkni himoya qilishni kuchaytirish O'zbekiston innovatsion korxonalarga ko'proq ishonchni ta'minlashga intilayotgan soha bo'lib qolmoqda.

Startaplar uchun yana bir muhim huquqiy jihat bu moliya va investitsiyalardan foydalanish imkoniyatidir. Startaplar odatda an'anaviy bank kreditlariga emas, balki venchur kapitalga, biznes farishtalarga yoki kraudfandingga tayanadi. O'zbekistonda sarmoya kiritishning huquqiy bazasi xorijiy investorlar uchun kafolatlar, kapital oqimining soddalashtirilgan tartiblari, venchur fondlarini yaratish imkoniyatlarini o'z ichiga olgan holda kengaytirildi. "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonun investorlarning milliylashtirishdan himoyalani, foydani repatriatsiya qilish kafolatlari va nizolarni hal etish mexanizmlaridan foydalanish huquqlarini belgilab beradi. Startaplar uchun bu huquqlar ayniqsa ahamiyatlidir, chunki ular ko'pincha operatsiyalarni kengaytirish uchun tashqi moliyalashtirishga bog'liq. Biroq O'zbekistonda venchur kapital madaniyatining rivojlanishi hali dastlabki bosqichda, huquqiy hujjatlar sinovdan o'tkazilib, takomillashtirilmoqda. Startaplar aktsiyadorlar kelishuvlari, konvertatsiya qilinadigan kreditlar va aktsiyadorlik ulushlari bo'yicha tartibga soluvchi talablarni boshqarishi kerak, bularning barchasi tadbirkorlar va investorlarni himoya qilish uchun aniq huquqiy bazani talab qiladi.

Ko'pgina startaplarning raqamli tabiati axborot texnologiyalari qonuni va raqamli huquqlarga ham e'tibor berishni talab qiladi. Dasturiy ta'minotni ishlab chiqish, onlayn platformalar va elektron tijorat bilan shug'ullanuvchi startaplar ma'lumotlarni himoya qilish qonunchiligi, kiberxavfsizlik talablari va elektron tranzaksiyalarni tartibga soluvchi qoidalarga rioya qilishlari kerak. O'zbekistonda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash va elektron tijorat sub'ektlari faoliyatini tartibga solishga qaratilgan qonunlar joriy etildi. Startaplar uchun bu ularning qonuniy faoliyati raqamli huquqlar bozor ishonchliligi bilan bog'liq bo'lgan global kontekstda tobora ahamiyatli bo'lgan ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va saqlash standartlariga rioya qilishni o'z ichiga olishi kerakligini anglatadi. Shu bilan birga, davlat raqamli tadbirkorlikni chet elga eksport qilinadigan IT xizmatlarini soliqdan ozod qilish kabi tashabbuslar orqali rag'batlantirmoqda, tartibga solishga rioya qilish bo'yicha ikki tomonlama majburiyat yaratadi, shu bilan birga qo'llab-quvvatlovchi choralardan foyda ko'radi.

Mehnat qonunchiligi startaplarga ta'sir qiluvchi yana bir muhim sohadir. Yosh kompaniyalar malakali mutaxassislarni jalb qilish uchun ko'pincha moslashuvchan bandlik kelishuvlariga, frilanser shartnomalariga yoki aktsiyalarga tayanadi.

O'zbekiston mehnat qonunchiligida an'anaviy ravishda bandlik bo'yicha yanada qat'iy tizimlar ta'kidlangan, biroq islohotlar, xususan, IT sohasida ko'proq moslashuvchanlikni joriy qila boshladi. Startaplar uchun bu xodimlarning adolatli mehnat sharoitlari, ijtimoiy himoya va nizolarni hal qilish mexanizmlariga bo'lgan huquqlarini kompaniyaning tezkorlik va iqtisodiy samaradorlikka bo'lgan ehtiyoji bilan muvozanatlash demakdir. Frilanser shartnomalarining tan olinishi va mehnat qonunchiligining zamonaviy amaliyotga bosqichma-bosqich moslashtirilishi startaplar uchun muvozanatli huquqiy muhitni yaratishda muhim qadamlardir.

Startaplarning huquqlari va qonuniy faoliyati ham soliq qonunchiligi bilan belgilanadi. Startaplar, xususan, innovatsion klasterlar yoki texnologik parklar tarkibiga kiruvchi korxonalar ko'pincha imtiyozli soliq rejimlaridan foydalanadilar. Bunday imtiyozlar qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilish, yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig'ini kamaytirish va soddalashtirilgan hisobot talablarini o'z ichiga olishi mumkin. Ushbu soliq imtiyozlari nafaqat moliyaviy imtiyozlar, balki qonuniy huquqlar hamdir, chunki ular me'yoriy-huquqiy hujjatlarda mustahkamlangan va tegishli tartibsiz o'zboshimchalik bilan qaytarib olinmaydi. Ushbu soliq imtiyozlari bilan ta'minlangan huquqiy ishonchlilik startap ekotizimlari barqarorligining muhim omili hisoblanadi. Shu bilan birga, startaplar yuridik faoliyatining muhim jihatlari bo'lib qoladigan buxgalteriya hisobi standartlari, hisobot berish majburiyatlari va soliq tekshiruvlariga rioya etilishini ta'minlashi kerak.

Nizolarni hal qilish huquqiy baza startaplar faoliyatiga ta'sir qiladigan yana bir sohadir. Muassislarda o'rtasida, investorlar bilan yoki intellektual mulk huquqlari bo'yicha nizolar kelib chiqishi mumkin. O'zbekiston huquq tizimida nizolarni hal etishning bir qancha mexanizmlari, jumladan, sudlar, hakamlar va mediatsiya mavjud. Startaplar uchun nizolarni hal qilishning muqobil mexanizmlari tezligi va moslashuvchanligi tufayli ko'pincha jozibadorroqdir. O'zbekistonda tijorat arbitraj markazlarining rivojlanishi va xalqaro arbitraj qarorlarining e'tirof etilishi startaplarning nizolarni samarali hal etish qobiliyatini oshiradi. Odil sudlovga erishish va shartnomalar bajarilishini kafolatlash barcha tadbirkorlar, shu jumladan startap faoliyati bilan shug'ullanuvchilar uchun asosiy huquqdir.

Startaplarning huquqlari xalqaro huquq bilan ham kesishadi, chunki ko'pchilik O'zbekiston chegaralaridan tashqarida faoliyat yuritishga intiladi. Transchegaraviy operatsiyalarda ishtirok etish, xizmatlar eksporti va xorijiy hamkorlar bilan hamkorlik qilish nafaqat milliy qonunchilikka, balki xalqaro shartnomalarga ham rioya qilishni talab qiladi. O'zbekistonning jahon iqtisodiy va huquqiy tizimlariga integratsiyalashuvi, jumladan, kelajakda Jahon savdo tashkiloti kabi tashkilotlarga a'zo bo'lishi startaplar uchun huquqiy muhitni yanada shakllantiradi. O'zbekiston startaplarining global miqyosda raqobatlasha olishi va xorijiy sarmoyalarni jalb etishi

uchun ichki me'yoriy-huquqiy hujjatlarni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Erishilgan yutuqlarga qaramay, O'zbekistonda startaplar huquqlarini to'liq ro'yobga chiqarishni ta'minlashda muammolar saqlanib qolmoqda. Tadbirkorlar o'rtasida huquqiy madaniyat ko'pincha cheklangan, bu esa mavjud huquq va imtiyozlardan yetarlicha foydalanilmaslikka olib keladi. Byurokratik to'siqlar, garchi so'nggi yillarda kamaygan bo'lsa-da, ro'yxatga olish, litsenziyalash yoki moliyalashtirishga kirishda hali ham to'siq bo'lishi mumkin. Intellektual mulk huquqlarini ta'minlash takomillashib borayotgan bo'lsa-da, amalda qiyinchiliklarga duch kelishda davom etmoqda. Bundan tashqari, texnologiyaning jadal rivojlanishi qonun chiqaruvchilar uchun doimiy muammolarni keltirib chiqaradi, ular tartibga solish va innovatsiyalarga bo'lgan ehtiyojni muvozanatlashi kerak.

Startaplar uchun huquqiy bazani shakllantirishda davlatning roli ham qo'llab-quvvatlovchi, ham tartibga soluvchidir. Davlat soliq imtiyozlari, huquqiy himoya va institutsional qo'llab-quvvatlash orqali tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni rag'batlantiradi. Shu bilan birga, u startaplarga mehnat, soliq, intellektual mulk va raqamli huquqlar qonunlariga rioya qilish majburiyatlarini yuklaydi. Huquqlar va majburiyatlar o'rtasidagi muvozanat startaplarning barqarorligi va raqobatbardosh innovatsion ekotizimni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu muvozanatni akademik va huquqiy tahlil qilish O'zbekistondagi tadbirkorlik dinamikasini tushunish uchun juda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda tashkil etilgan va faoliyat yuritayotgan startaplarning huquqlari va qonuniy faoliyati mamlakatdagi iqtisodiy va huquqiy islohotlarning yanada keng yo'nalishini aks ettiradi. Startaplar tadbirkorlikning konstitutsiyaviy kafolatlaridan, tashkil etishning qulay huquqiy shakllaridan foydalanish, intellektual mulkni himoya qilish va soliq imtiyozlaridan foydalanadi. Ular, shuningdek, mehnat qonunchiligi, raqamli muvofiqlik va nizolarni hal qilish sohalarida majburiyatlarga bo'ysunadilar. Huquqiy muhit global tendentsiyalarga javoban rivojlanib, startaplar uchun ham imkoniyatlar, ham qiyinchiliklarni taqdim etadi. Qo'llab-quvvatlovchi, shaffof va bashorat qilinadigan huquqiy tizimning doimiy rivojlanishi startaplarning muvaffaqiyati va kengroq aytganda, O'zbekistonning Markaziy Osiyoda innovatsiyalar markaziga aylanishga intilishi uchun muhim bo'ladi. Mavjud muammolarni hal qilish va huquqiy kafolatlarni kuchaytirish orqali davlat startaplarning iqtisodiy o'sish, texnologik taraqqiyot va jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuviga sezilarli hissa qo'shishini ta'minlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. MAZMUNI, I., & MAMLAKAT, S. V. IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI
Djurayeva Iroda Bahrom qizi. ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL, 107.

2. Xolmurodovich, S. D. (2025, May). STARTAPLARDA LOYIHA BOSHQARUVI. In CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY (Vol. 1, No. 2, pp. 389-392).
3. Baxrilloevich, A. T. (2025). INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI. FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities., 13(5), 66-73.
4. Tursunov, B., & Abdihakimov, I. (2024). O'ZBEKISTONDA LEGAL TECH SOHASIDA XALQARO RAQAMLI HUQUQ TEXNOLOGIYALARI STARTUP-FORUMINI TASHKIL ETISH. Modern Science and Research, 3(11), 404-415.
5. Akbarovna, H. G., Jabbor o'g, A. S. Z., & Jahongir o'g'li, H. J. (2025). MAMLAKATIMIZDA INTELLEKTUAL MULK VA UNI SHAKLLANTIRISH. SYNAPSES: Insights across the disciplines, 2(5), 63-73.
6. Тожибоев, А. З. У. (2020). ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТАРТАПОВ КАК ОБЪЕКТ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА. Review of law sciences, (1), 79-87.
7. Ayupov, R. H., & Boltaboeva, G. R. (2020). Raqamli iqtisodiyot asoslari. Darslik. T.: TMI, 575.